

Morfologia-kurssin luentomateriaaleja

Juho Härme

15. marraskuuta 2016

Sisältö

1	Luento 19: Tapaluokka kieliopillisena kategoriana	2
1.1	Imperatiivi funktionaalisen morfologian kannalta	2
1.1.1	Pari sanaa aspektista	3
1.2	Konditionaali	4
1.2.1	Funktionaalisen morfologian kannalta	5
1.2.2	Kontrastiivisia huomioita	6

1 Luento 19: Tapaluokka kieliopillisena kategoriana 2

- [Takaisin sivun ylälaitaan](#)
- [Lataa PDF](#)
- [Tutki luentokalvoja](#)
- [Tutki tuntitehtäviä](#)

1.1 Imperatiivi funktionaalisen morfologian kannalta

Edellisellä luennolla keskityttiin imperatiivin muodostamiseen. Katsotaan tämän luennon aluksi vielä muutamia huomioita imperatiivin käytöstä eli imperatiivista funktionaalisen morfologian kannalta.

Edellä todettiin jo, että käskyjä voidaan ilmaista monilla muillakin muodoilla kuin varsinaisilla sananmuodostuksellisessa mielessä imperatiiveilla (infinitiiveilla, indikatiivimuodoilla). Asia voidaan kääntää myös toisin päin: *varsinaisia sananmuodostuksellisessa mielessä imperatiiveja voidaan käyttää myös muihin tarkoituksiin kuin käskyn tai kehoituksen ilmaisemiseen.*

Yksi tällainen tapaus ovat konditionaalilauseen ehdot. Konditionaaliin paneudutaan tällä tunnilla tarkemmin edempänä, mutta katsotaan jo nyt seuraavia esimerkkiä:

- (1) *Будь* я марксистом, я бы посчитал, что эти идеи имеют классовую природу.
- (2) А *останься* я тогда, всё свелось бы только к воспитанию младенцев да к ожиданию смерти.

Suomennokset voisivat kuulua esimerkiksi:

- (3) Jos olisin marxisti, olisin sitä mieltä, että nämä ajatukset ovat luonteeltaan luokkakakysymyksiä
- (4) Jos olisin silloin jäänyt, kaikesta olisi tullut vain lasten kasvattamista ja kuoleman odottelua

Kyseisissä esimerkeissä imperatiivi siis ilmaisee käskyn sijasta *ehtoa*, aivan kuten tavallinen konditionaali yleensä. Toinen vastaava imperatiivin ei-käskevä merkitys on Nikunlassin (2002: 197) mukaan niin kutsuttu konsessiivirakenne, kuten seuraavassa esimerkissä:

- (5) Землю приходилось как-то поделить, а как ни *подели*, все равно будет несправедливо
- (6) Этого никто не может понять, как ни *объясняй*.

Esimerkkien 5 ja 6 imperatiivit voisi suomentaa rakenteilla ‘Miten ikinä jaatkin/selitätkin, joka tapauksessa/kuitenkaan...’.

1.1.1 Pari sanaa aspektista

Jatketaan vielä aspektikategorian käsittelyä imperatiivien kannalta. Ensinnäkin, kuten edellä esimerkiksi futuurin osalta todettiin, aspektien välinen perusero säilyy myös imperatiivimuodoissa. Vertaa esimerkiksi seuraavia esimerkkejä, joista 7 edustaa konkreettista merkitystä ja 8 konkreettis-prosessuaalista:

- (7) Поработай, а потом пойдем гулять.
- (8) Стойте здесь, никуда не уходите.

Esimerkissä 7 kyseessä on rajattuja ja peräkkäisiä toimintoja, esimerkissä 8 puolestaan avoimia ja samanaikaisia. Myös oppositio toiston (rajoittamattoman toiston merkitys) ja yhden kerran (konkreettis-faktinen merkitys) välillä säilyy, kuten seuraavassa:

- (9) Перед началом работы проветрите комнату
- (10) Перед началом работы проветривайте комнату

Esimerkki 9 ilmaisee yksittäistä konkreettista toimintaa, esimerkki 10 toistuvaa, joka kerta suoritettavaa.

Sen lisäksi, että peruserot aspektien välillä säilyvät, voidaan kuitenkin erottaa myös eräitä erityispiirteitä aspektin käytölle nimenomaan imperatiivissa. Perusero on, että *imperfektiivinen aspekti käskää vähemmän radikaaleja asioita*, ikään kuin imperfektiivisellä aspektilla pyytäminen on vähemmän pyydetty. Huomaa, ettei tämä tarkoita, että kohteliaampi pyyntö olisi aina imperfektiivinen, vaan pikemminkin, että *odottamattomampi* pyyntö on yleensä perfektiivinen.

Vertaa seuraavia tilanteita urheilukaupassa. Ajatellaan ensin, että lähestyt myyjää, joka ei vielä tiedä, minkälaisista asioista sinulla on. Sinä olet tullut ostamaan tennismailaa. Aspektin kannalta olisi luontevaa kysyä:

- (11) – Пожалуйста, покажите мне теннисные ракетки.

Pyyntö ei ole millään lailla epäkohtelias, mutta perfektiivinen aspekti on läsnä, koska se ei ”pelkkää retoriikkaa”, myyjää pyydetään oikeasti tekemään jotakin. Kun myyjä vie sinut tennismailahyllylle, hän voi puolestaan todeta:

- (12) Вот такие у нас есть.. Выбирайте!

Kyseessä on koko lailla retorinen, tyhjempi, käsky: sinua kehoitetaan tekemään toiminto, josta jo tiedät, että sitä sinulta odotetaan. Sama imperfektiivisen aspektin neutraalius tulee esille, jos puhujalla ei ole johonkin pyyntöön vahvaa kantaa tai häntä ei kiinnosta:

- (13) – Я хочу сходить сегодня к Саше. - Ну что же, иди.

Imperfektiivisen aspektin ja odotetun toiminnan suhde imperatiivissa näkyy myös kehotuksen toistamisrakenteissa. Tyypillisen tilanteen voi kuvitella ruokapöydässä, jossa isäntä tai emäntä näkee sinun istuvan paikallasi, etkä ole vielä ottanut mitään lautasellesi:

(14) – Возьми, пожалуйста, булочку!

Jos pyynnön kuultuasi alat epäröidä, etkä oikein tiedä, ottaisitko vai etkö, emäntä/isäntä toistaa:

(15) Бери, бери, не стесняйся!

Ensimmäisessä pyynnössä (14) käytössä on siis perfekttiivisen aspektin verbi, toisessa imperfektiivisen.

Toistettakoon vielä, ettei edellä mainittu odotettavuuden ero liity kohteliaisuuteen, vaan päinvastoin imperfektiivinen aspekti voi usein olla epäkohteliaampi vaihtoehto. Voisi esimerkiksi kuvitella, että vanhus pyytää sinulta apua kadulla perfekttiivisellä aspektilla:

(16) Молодой человек, помогите пожалуйста, с сумкой.

Imperfektiivinen aspekti voisi olla kärsimätön, heti toimintaan patistava:

(17) Ну чего же вы тут ждете, ничего не делаете, помогайте мне!

Kieltomuodoista ja imperatiivista Šeljakin (2006: 165) esittää, että imperfektiivisen aspektin voi katsoa usein olevan jyrkempi, absoluuttinen: Не говори ему об этом! Не ходите туда! Perfektiivinen aspekti kantaa ennemminkin varoituksen luonnetta: Смотри, не скажи ему об этом! Смотри не упади!

1.2 Konditionaali

Konditionaalia käytetään, kuten mainittua, ilmaisemaan jokin asiointila ehdollisena tai mahdollisena. Venäjän konditionaalin voi ajatella usein tarkoittavan, että tällä hetkellä on voimassa vastakkainen asiointila kuin hetkellä, johon konditionaalilause viittaa (Nikunlassi 2002: 195). Ajattele esimerkiksi 18, jossa oletetaan, että kuulija ei näe, millä ilolla emäntä kertoi historiaa:

(18) Если бы вы видели, с каким восторгом хозяйка рассказывала его 150-летнюю историю!

Lause 18 esittää samalla konditionaalin muodostusperiaatteen venäjässä: konditionaali saadaan aikaan verbin menneen ajan muodolla yhdistettynä taipumattomaan бы-partikkeliin. Toisin kuin esimerkiksi englannissa tai ruotsissa, sekä ehtolauseen että päälauseen verbit ovat konditionaalimuodossa:

(19) “Если бы я был Дедом Морозом, то заставил бы людей верить в чудеса”

Lause 19 näyttää myös, että ehtolauseissa бы-konjunktion paikka on selkeä: se seuraa heti konjunktion jälkeen. Sen sijaan päälauseissa paikka voi jonkin verran vaihdella. Wade (2010: 334) toteaa, että paitsi verbin jäljessä (kuten esimerkissä 19), partikkeli voi sijaita myös verbin edessä:

(20) “Если бы я был Дедом Морозом, я бы заставил людей верить в чудеса”

Šeljakin (Шелякин 2006: 167) tarkentaa, että tavallisin paikka on verbin jäljessä ja että sijaitessaan ennen verbiä бы yleensä on koko lauseen toinen sana.

1.2.1 Funktionaalisen morfologian kannalta

Katsotaan seuraavassa tarkemmin konkreettisia konditionaalin käyttötilanteita.

Yksi tärkeä konditionaalin tehtävä on *toiveen* ilmaiseminen (vrt. suomen “kunpa”/“jospa”-lauseet).

(21) Уезжали бы уже скорей, не *рвали бы* душу!

(22) *Знал бы* ты, каким трудом это всё достаётся, бездельник ты такой

Toiveen ilmaisemiseen liittyy eräs kielenoppijan kannalta kriittinen huomio. Konditionaali nimittäin on pakollinen sivulauseessa aina, kun toive kohdistuu johonkuhun muuhun kuin puhujaan itseensä (Wade 2010: 335; Nikunlassi 2002: 196). Tällöin бы-partikkeli yhdistyy что-konjunktioon:

(23) Ты хочешь, чтобы я этот чёртов компьютер в окно выбросила?

(24) Хочешь, чтобы тебя уважали и любили?

(25) Родители часто требуют, чтобы ребёнок не вставал из-за стола до тех пор, пока не приготовит все уроки.

(26) Он желал, чтобы суд над преступниками происходил с возможной степенью законности и гласности.

Kuten esimerkeistä 23 – 26 havaitaan, tavallisia tällaisissa tilanteissa käytettäviä lievempää tai jyrkempää toivomusta ilmaisevia verbejä ovat *хотеть*, *желать*, *требовать*. Joukko on kuitenkin laajempi kuin vain perusajatus “toivomisesta” antaisi ymmärtää. Myös sanojen *необходимо*, *нужно*, *надо* kanssa käytetään konditionaalia:

(27) Необходимо, чтобы наши партийные организации включились в это дело

(28) Нужно, чтобы голос бизнеса звучал громче, чем он звучал раньше.

(29) Надо, чтобы ребёнок становился самостоятельным.

Wade (2010: 336) listaa myös seuraavat sanat, joiden yhteydessä käytetään vastavalla tavalla konditionaalia:

- важно
- желательно
- лучше
- против

Esimerkiksi:

(30) Но они против того, чтобы иностранным гражданам продавали землю.

(31) Но лучше, чтобы ребёнок сам увидел, что мама/папа не бросают свои чашки.

Huomaa myös että сказать-verbi + konditionaali -yhdistelmä voi ilmaista jonkin toiminnan toivottuutta tai suotavuutta / ylipäätään käskynomaista pyyntöä:

- (32) Я скажу, чтобы Джамал вам позвонил.
 (33) Но потом мама сказала, чтобы я о нём больше не спрашивала.
 (34) Помнишь, ты мне сказала, чтобы я тебя здесь подождал?

Lisäksi konditionaali voidaan yhdistää esimerkiksi verbiin предложить korostamaan, että kyseessä on jonkun tahdon ilmaus (Nikunlassi 2002: 196):

- (35) Верно ли, что на недавней коллегии Минтранса вы предложили, чтобы российские чиновники летали в командировки за рубеж только рейсами российских авиакомпаний?

1.2.2 Kontrastiivisia huomioita

Vaikka sekä suomessa että venäjässä, kuten useimmissa muissa kielissä, on tapaluokka nimeltä konditionaali, se ei tarkoita, että kyseessä olisivat täysin samanlaiset tapaluokat. Seuraavassa joitakin erityisesti suomalaisen kielenoppijan kannalta ongelmallisia eroja.

Ensimmäinen silmiinpistävä ero on, että venäjän konditionaalissa ei ole *aikamuotoja*. Suomessa konditionaalia voidaan käyttää preesensissä ja perfektissä (tulisi / olisi tullut), mutta venäjässä konditionaalin aikamuoto on aina sama. Niinpä seuraava Waden (2010: 333) esimerkki voisi saada kontekstista riippuen kaksi suomennosta: 1. Menisin, jos minut kutsuttaisiin; 2. Olisin mennyt, jos minut olisi kutsuttu.

- (36) Я пошёл бы, если бы меня пригласили.

Toiseksi voidaan karkeasti todeta, että suomessa konditionaalia käytetään ahkerammin kuin venäjässä. Tämä johtuu muun muassa siitä, että suomessa niin kutsutut modaaliset predikaatit (Nikunlassi 2002: 196) kuten tahtoa, luulla, arvella ovat usein konditionaalissa, vaikka periaatteessa ne jo ilmankin ilmaisisivat puhujan epävarmuutta ilmaisemastaan asiasta. Venäjässä näissä tapauksissa käytetään kuitenkin tavallisesti indikatiivia. Vertaa seuraavia ParFin-rinnakkaiskorpuksen esimerkkejä. Kyseessä on siis suomenkielisiä alkuperäistekstejä ja niiden venäjännöksiä:

suomenkielinen lähdeteksti	venäjänkielinen kohdeteksti
Miten sinä pärjääät, Kaisa? <i>Luulisin</i> , että sinulla on aivan tarpeeksi paineita ilman murhajuttuihin sekaantumistakin?	Как ты, Кайса, со всем справляешься? <i>Думаю</i> , что у тебя достаточно нагрузки и без вмешательства в дело об убийстве?
Luulisitteko kykeneväanne pelaamaan sellaisella panoksella, jos tämä tapahtuma olisi kehittynyt sellaisiin mittoihin.	Считаете ли вы себя способным поставить на нее, если дело дойдет до таких масштабов?
Mitä se sieltä haki? — Mitä luulisit?	Что он там забыл? — Как ты думаешь?
Esityksen päätyttyä mies kysyi haluaisinko juoda kahvit	Закончив выступление, он спросил, не хочу ли я выпить кофе,

suomenkielinen lähdeteksti	venäjänkielinen kohdeteksti
Minä haluaisin kernaasti ostaa sen kornetin	Я охотно куплю трубу
Mies ymmärtäisi hyvin sen, että vaimo haluaisi hoitaa heidän kotiaan ja puutarhaansa huolellisemmin.	Он хорошо понимал, что жена хочет более тщательно ухаживать за их домом и садом.

Jos konditionaalilla kuitenkin ilmaistaan selvästi jonkin asiointilan ehdollisuutta eikä vain puhujan epävarmuutta, venäjässäkin konditionaali on tarpeen, kuten seuraavassa käännösesimerkissä:

- Moni tyttö haluaisi pysyä sellaisen miehen luona.
- Многие девушки хотели бы иметь такого мужчину.

Nikunlassi, Ahti. 2002. *Johdatus Venäjän Kieleen Ja Sen Tutkimukseen*. Helsinki: Finn Lectura.

Wade, Terence. 2010. *A Comprehensive Russian Grammar*. Vol. 8. John Wiley & Sons.

Шелякин, М.А. 2006. *Справочник По Русской Грамматике*. drofa.